

Sygn. akt II Ca 847/15

POSTANOWIENIE

Dnia 5 listopada 2015 r.

Sąd Okręgowy w Kielcach Wydział II Cywilny Odwoławczy

w składzie następującym:

Przewodniczący: SSO Elżbieta Ciesielska__

Sędziowie: SSO Teresa Strojnowska

SSR del. do SO Hubert Wicik (spr.)

Protokolant: sekr. sądowy Karolina Chrapkiewicz

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 5 listopada 2015 r. sprawy

z wniosku M. J.

z udziałem G. Ś. , Z. J.

o dział spadku i zniesienie współwłasności

na skutek apelacji uczestnika Z. J.

od postanowienia Sądu Rejonowego w Kielcach

z dnia 5 marca 2015 r. sygn. akt I Ns 866/09

postanawia: uchylić zaskarżone postanowienie i sprawę przekazać do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Kielcach pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

II Ca 847/15

UZASADNIENIE

We wniosku z dnia 15 lipca 2009 roku M. B. (1), obecnie (...), wniosła o dokonanie działu spadku po S. J. w ten sposób aby wchodzącą w jego skład działkę rolną nr(...)położoną w S., gmina C., przyznać na wyłączną własność wnioskodawczyni a wchodzącą w jego skład działkę rolną nr (...) przyznać, po jej podziale na dwie równe działki, uczestnikom G. Ś. i Z. J.. Wskazała, że w skład spadku wchodzi 1/2 gospodarstwa rolnego składającego się z tych dwóch działek, powołując się na umowę darowizny z dnia 30 czerwca 2009 roku i określając udziały wnioskodawczyni i uczestników w tych działkach z uwzględnieniem tej umowy darowizny.

Uczestnicy S. J., G. Ś. i M. B. (2) przychylali się do stanowiska wnioskodawczyni. Uczestnik Z. J., zgadzając się na przyznanie wnioskodawczyni działki numer(...) zgłosił dokonanie na tą nieruchomości nakładów, domagał się spłaty swojego udziału w tej działce, oraz umożliwienia mu dalszego korzystania z niej przez pewien czas, różnie w toku postępowania określany, w związku ze składowaniem na niej rzeczy i prowadzeniem hodowli królików.

Pismem złożonym w dniu 4 czerwca 2012 roku wnioskodawczyni wniosła o dokonanie nie tylko oddziału spadku po S. J., ale i podziału majątku wspólnego S. J. i S. J., wskazując, że w skład majątku dorobkowego wchodzi spadkowe

gospodarstwo rolne (k 508). Wnioskodawczyni i uczestnik M. B. (2)wnieśli o dokonanie rozliczenia pożytków uzyskanych przez Z. J.. Również Z. J.zgłosił żądanie ich rozliczenia w zakresie działki (...)

W zakresie działki(...)składane były różne propozycje jej podziału, pierwotnie planowany podział na dwie części zgodnie z jej sposobem użytkowania, okazał się niedopuszczalny, wobec tego została opracowana nowa koncepcja podziału na 13 działek. Uczestnicy G. Ś.i Z. J.składali różne propozycje co do otrzymania poszczególnych działek mających powstać z działki(...). Zamiarem zarówno wnioskodawczyni jak i uczestników było takie dokonanie fizycznego podziału nieruchomości, aby w jak największym stopniu ograniczyć konieczność rozliczeń finansowych w postaci spłat czy dopłat.

W toku sprawy doszło do zawarcia kolejnych umów darowizn, wobec czego M. B. (2) wniósł o zwolnienie go od dalszego udziału w sprawie, a Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 2 grudnia 2014 roku zwolnił od udziału w sprawie w charakterze uczestników M. B. (2) i S. J. (k 1578).

Postanowieniem z dnia 5 marca 2015 roku, wydanym w sprawie I Ns 866/09, Sąd Rejonowy w Kielcach, określając jako przedmiot sprawy dział spadku i zniesienie współwłasności, w drodze działu spadku po S. J.oraz zniesienia współwłasności nieruchomości stanowiących gospodarstwo rolne położone w S., gmina C., składające się z działek numer(...)o powierzchni 1,59 ha, dla której w Sądzie Rejonowym w Kielcach prowadzona jest księga wieczysta numer (...)i numer(...)o powierzchni 1,6906 ha, dla której w Sądzie Rejonowym w Kielcach prowadzona jest księga wieczysta (...)przynależa na wyłączną własność :

-M. J.działkę numer (...)oraz nieruchomość położoną w S.stanowiącą działki nr (...), (...)a także udział w wysokości 1/8 w działkach numer (...)przedstawione na mapie wpisanej do ewidencji materiałów państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego za numerem (...)w dniu 13 stycznia 2015 roku

-Z. J.nieruchomość położoną w S.stanowiącą działki nr(...)oraz udział w wysokości 1/2 w działce numer (...)a także udział w wysokości 3/8 w działkach numer (...)przedstawione na tej mapie

- G.Ś.nieruchomość położoną w S.stanowiącą działki o numerach (...)oraz udział w wysokości 1/2 w działkach numer (...)przedstawione na tej mapie.

Sąd zasądził od M. J. na rzecz Z. J. kwotę 33.150,38 złotych tytułem spłaty i zwrotu nakładów, od M. J. na rzecz G. Ś. kwotę 24.900 złotych tytułem dopłaty, od Z. J. na rzecz G. Ś. kwotę 29.162 złotych tytułem dopłaty, wszystkie kwoty płatne w terminie 1 roku od uprawomocnienia się postanowienia z ustawowymi odsetkami na wypadek uchybienia terminowi płatności. Sąd oddalił roszczenie Z. J. w pozostałej części i oddalił roszczenie M. J.. Sąd nakazał usunięcie uczestnika Z. J. wraz z osobami i rzeczami jego prawa reprezentującymi z nieruchomości stanowiącej działkę numer (...) i wydanie tej nieruchomości M. J. w terminie 1 miesiąca od uprawomocnienia się postanowienia. Wartość działu spadku i zniesienia współwłasności została ustalona na kwotę 812.891 złotych. W zakresie kosztów sądowych Sąd nakazał pobrać od wnioskodawczyni M. J. i uczestników Z. J. i G. Ś. kwoty po 7.326,50 złotych na rzecz Skarbu Państwa Sądu Rejonowego w Kielcach. W zakresie kosztów postępowania Sąd orzekł, że wnioskodawczyni i uczestnicy ponoszą koszty związane ze swym udziałem w sprawie.

Sąd Rejonowy ustalił, że postanowieniem z dnia 1 października 2008 roku Sąd Rejonowy w Kielcach stwierdził, że spadek po S. J., zmarłym dnia 20 marca 2008 roku, na podstawie ustawy, tak w ogólności jak i co do gospodarstwa rolnego, nabyła żona S. J.oraz dzieci Z. J.i G. Ś.po 1/4 części oraz wnuki M. B. (2)i M. B. (1)po 1/8 części. Aktem notarialnym z dnia 30.06.2009 roku, Rep. (...)S. J., G. Ś.i M. B. (2)podarowali M. B. (1)do majątku osobistego całe swoje udziały w zabudowanej nieruchomości stanowiącej działkę numer (...)o powierzchni 1,59 ha położonej w S., gmina C., dla której jest prowadzona księga wieczysta numer (...)Aktem tym S. J.podarowała G. Ś.do majątku osobistego część swojego udziału, wynoszącą 6/16, w nieruchomości położonej w S.oznaczonej jako działka numer (...)o powierzchni 1,6900 hektara, dla której jest prowadzona księga wieczysta numer(...). Aktem notarialnym z dnia 19.06.2012 roku, Rep. (...)S. J.podarowała swojemu synowi Z. J.cały należący do niej udział wynoszący 4/16 w działce numer(...). Aktem notarialnym z dnia 12.11.2014 roku Rep.(...)M. B. (2)podarował M. J.cały swój udział

w działce numer (...) Dla działki numer (...) prowadzona jest księga wieczysta (...) gdzie w dziale drugim wpisana jest G. Ś. w 8/16 częściach, Z. J. w 6/16 częściach oraz M. J. w 2/16 częściach. Dla działki numer (...) prowadzona jest księga wieczysta numer (...) gdzie w dziale drugim wpisana jest M. J. w 7/8 częściach oraz Z. J. w 1/8 części. Działka (...) w dniu otwarcia spadku była zabudowana (dom mieszkalny, obora, budynek warsztatowo-garażowy i stodoła). Na nieruchomości tą przed śmiercią S. J. uczestnik Z. J. poczynił nakłady, w siedlisku posiada zgromadzone materiały budowlane. Siedlisko to jest obecnie w niewielkiej części w posiadaniu wnioskodawczyni i S. J., natomiast w znacznej części korzysta z niego uczestnik Z. J., trzymając w stodole pasze, prowadząc hodowlę królików czystej rasy Olbrzyma Belgijskiego. W domu mieszkalnym zamieszkuje wnioskodawczyni z rodziną i S. J., nieruchomość jest technicznie uzbrojona, bezpośrednio przylega do drogi asfaltowej. Wartość działki (...) wynosi 237.637 złotych, a wartość nakładów poczynionych przez Z. J. wyniosła 3938 złotych. Nieruchomość o numerze (...) jest technicznie uzbrojona, bezpośrednio przylega do drogi asfaltowej, energia elektryczna i wodociąg znajdują się w pasie jezdni. Grunty rolne w zachodniej części działki o pow. 0,8450 ha są w posiadaniu Z. J., a wschodniej o tej samej powierzchni są w posiadaniu G. Ś. i są we właściwy sposób rolniczo użytkowane. Działka (...) jest położona na terenach oznaczonych symbolami : (...) i (...) tereny zabudowy jednorodzinnej, (...) – tereny dróg publicznych o charakterze dojazdowym, 2ZŁ-tereny zieleni lęgowej, (...) dróg publicznych o charakterze lokalnym wraz ze ścieżkami rowerowymi, (...) piesze w możliwością dojazdu awaryjnego wraz ze ścieżkami rowerowymi. Projekt podziału tej działki na dwie działki zgodnie z obecnym sposobem użytkowania jest sprzeczny z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego zatwierdzonym uchwałą nr (...) Rady Miejskiej w C.z dnia 9 marca 2007 roku. Projekt podziału działki (...) na 13 działek jest zgodny z tym planem. Optymalny projekt podziału działki (...) to wydzielenie 10 działek budowlanych oraz trzy działki z przeznaczeniem na poszerzenie dróg i na drogę dojazdową. Wartość rynkowa tak wydzielonych 13 działek wynosi razem 579.192 złotych. Uczestnik Z. J. nie posiada stałych źródeł dochodu, prowadzi hodowlę królików na działce (...), jeszcze przed otwarciem spadku korzystał w ten sposób z nieruchomości spadkowych za zgodą spadkodawcy i S. J. i stan taki nie był kwestionowany przez żadnego ze spadkobierców. M. B. (1) jeszcze przed otwarciem spadku mieszkała w domu posadowionym na działce (...) wraz z dziadkami i mieszka tam nadal, a taki sposób korzystania z nieruchomości był nadal praktykowany przy milczącej zgodzie wszystkich spadkobierców. Podział działki (...) do korzystania pomiędzy G. Ś. i Z. J. nastąpił przy zgodzie pozostałych spadkobierców.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd odwołał się do regulacji art. 1035 k.c., oraz zasad zniesienia współwłasności wynikających z art. 211-215 k.c., przyjmując jako podstawowy sposób wyjścia z niepodzielności fizyczny podział rzeczy, tak aby powstałe w wyniku działu części odpowiadały co do swej wartości udziałom uczestników. Oceniając za właściwie zgodny sam sposób podziału, Sąd Rejonowy uznał fizyczny podział gospodarstwa rolnego za dopuszczalny, odwołując się do opinii biegłego z zakresu rolnictwa K. P.. Zakres nakładów Z. J. na działkę (...) Sąd Rejonowy ocenił jako niesporny. Sąd dokonał szczegółowego omówienia poszczególnych pozycji rachunkowych, które w efekcie doprowadziły do dopłat i spłat ujętych w postanowieniu. W zakresie podziału działki (...) Sąd Rejonowy uzasadnił naprzemienne przyznawanie działek poszczególnym współwłaścicielom różną ich atrakcyjnością w zależności od miejsca położenia, traktując podmokłe działki od strony północnej jako mniej atrakcyjne, zaś działki od strony południowej jako najbardziej atrakcyjne. W zakresie ustalonego rocznego terminu na dokonanie spłat i dopłat Sąd Rejonowy uznał ten termin za wystarczający na zgromadzenie środków finansowych, nawet jeśli wnioskodawczyni i uczestnik Z. J. obecnie takich środków nie posiadają. Uzasadniając rozstrzygnięcie o oddaleniu żądań wnioskodawczyni i Z. J. o zasądzenie pożytków Sąd Rejonowy przyjął, że doszło do nieformalnego podziału nieruchomości do korzystania jeszcze przed otwarciem spadku i ten zakres korzystania był kontynuowany po otwarciu spadku, a żaden ze współwłaścicieli nie został wyzuty z posiadania. Miesięczny termin na usunięcie uczestnika z działki (...) został uzasadniony świadomością, która towarzyszyła uczestnikowi od początku tego postępowania, że działka ta ma przypaść wnioskodawczyni, stąd uczestnik powinien czynić przygotowania do jej wydania wnioskodawczyni. Sąd ocenił opinie wszystkich biegłych za wyczerpujące i należycie uzasadnione. W zakresie kosztów sądowych Sąd przeprowadził stosowne ich rozliczenie, przyjmując, że choć wnioskodawczyni i uczestnicy w toku postępowania zostali zwolnieni od jego kosztów, to w wyniku podziału uzyskali nieruchomości znacznej wartości, a uczestnicy dodatkowo spłaty pieniężne, stąd powinni być obciążeni kosztami opinii biegłych w równych częściach.

Apelację od tego postanowienia wniósł uczestnik Z. J., zaskarżając je w części w zakresie punktów Ia, Ib, Ic, II, IV, V, VI, VIII i IX. Zarzucił naruszenie :

-przepisów postępowania art. 623 k.p.c. poprzez niezastosowanie tego przepisu, zasądzenie od niego na rzecz G. Ś. kwoty 29.162 złotych tytułem dopłaty w sytuacji gdy istniała możliwość fizycznego podziału działki (...) w taki sposób, by nie były konieczne dopłaty pieniężne pomiędzy współwłaścicielami Z. J. i G. Ś.

-art. 233 k.p.c. poprzez dowolną i sprzeczną z zasadami logiki oraz doświadczenia życiowego ocenę materiału dowodowego w postaci jego zeznań dotyczących sytuacji materialnej, co doprowadziło do błędnego ustalenia, że uczestnik będzie stanie uczynić dopłatę na rzecz G. Ś., gdy ze sprawy wynika, że jest osoba bezrobotną i nigdy nie będzie w stanie spłacić takiej kwoty

-art. 217 k.p.c. w zw. z art. 232 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku dowodowego o nie powołanie dowodu z opinii innego biegłego z zakresu szacowania nieruchomości i nie uwzględnienie jego uwag co do opinii tego biegłego.

W oparciu o te zarzuty wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania ewentualnie o zmianę zaskarżonego orzeczenia poprzez przyznanie na jego własność działek numer (...) bez obowiązku dopłat pieniężnych na rzecz G. Ś., udział w wysokości 3/8 w działkach (...) oraz przyznanie na wyłączną własność G. Ś. działek numer (...) i udziału w wysokości 1/2 w działkach numer (...) i zasądzenie na jego rzecz od G. Ś. tytułem dopłaty kwoty 4.241 złotych. Wniósł także o orzeczenie o opuszczeniu i wydaniu nieruchomości numer (...) w terminie 6 miesięcy od dnia całkowitej spłaty przez wnioskodawczynię przyznanej mu kwoty.

W uzasadnieniu wskazał, że Sąd Rejonowy przyznał mu działki (...) z obowiązkiem dopłaty na rzecz G. Ś., a nie działkę (...), którą chciał otrzymać, nie uwzględniając jego sytuacji materialnej i braku możliwości dokonania dopłaty. Kwestionował prawidłowość wyceny jego nakładów na działkę (...), oraz metodę wyceny polegającą na uwzględnieniu cen nie z daty otwarcia spadku tylko cen aktualnych, gdy ceny nieruchomości zabudowanych w tym okresie znacząco spadły. Zasądzoną na jego rzecz spłatę z działki (...) uznał za znacząco zaniżoną, oceniając opinię za nierzetelną. Zgłosił także zarzuty co do przebiegu postępowania sądowego, w szczególności przebiegu 2 rozpraw z dnia 27 listopada 2012 roku i 2 grudnia 2014 roku.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje :

Apelacja okazała się uzasadniona o tyle, że doprowadziła do uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania z uwagi na nierozpoznanie istoty sprawy. Nierozpoznanie to wynika z nieprawidłowej identyfikacji przedmiotu tego postępowania, niedokonania w sprawie ustaleń faktycznych co do składu spadku, majątku wspólnego małżonków S. i S. J., przy zakończeniu tego postępowania z udziałem jedynie części spadkobierców S. J., mimo nadania sprawie m.in. charakteru działu spadku.

Przedmiotowe postępowanie pierwotnie miało charakter działu spadku po S. J., mimo że zamiarem wnioskodawczyni było objęcie tym postępowaniem nie tylko spadkowych udziałów w nieruchomościach wskazanych we wniosku, a na etapie jego wniesienia doszło już do przesunięć majątkowych w zakresie udziałów w działkach numer (...) w postaci umowy darowizny z dnia 30 czerwca 2009 roku. W toku sprawy, na wyraźne zobowiązanie Sądu opatrzone rygorem zawieszenia postępowania (k. 494), zakres wniosku został rozszerzony na sprawę o podział majątku wspólnego małżonków S. i S. J. (pismo z k. 508). Mimo tego rozszerzenia z dalszego przebiegu tego postępowania nie wynika aby Sąd Rejonowy nadał bieg wnioskowi z podziału majątku wspólnego, przedmiot sprawy odnotowywany w protokołach rozpraw dalej był określany jako dział spadku, podobnie w wydawanych w tej sprawie postanowieniach, również samo przesłuchanie wnioskodawcy i uczestników tego postępowania nie dotyczyło kwestii istotnych dla przeprowadzenia podziału majątku wspólnego, ustalenia udziałów małżonków w tym majątku wspólnym. Wreszcie w postanowieniu kończącym postępowanie w tej sprawie jej przedmiot określono jako dział spadku po S. J. i zniesienie współwłasności, pomijając kwestię podziału majątku wspólnego małżonków J.. Potwierdzeniem nie nadania biegu wnioskowi o podział majątku jest treść uzasadnienia zaskarżonego postanowienia, w którym w opisie stanowisk stron w toku tego

postępowania w ogóle nie przywołano pisma z karty 508 i wniosku o podział majątku wspólnego. Procedowanie w ten sposób należy ocenić jako wadliwe i prowadzące do nierozpoznania istoty sprawy. Utrwalone bowiem jest stanowisko, że w wypadku gdy w skład spadku wchodzi udział spadkodawcy w majątku objętym małżeńską wspólnością ustawową, do dokonania działu spadku niezbędne jest uprzednie albo jednoczesne z działem spadku, połączone w tym samym postępowaniu, przeprowadzenie podziału majątku wspólnego, chyba że zapadł już prawomocny wyrok rozstrzygający o żądaniu ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym oraz o żądaniach zwrotu wydatków, nakładów i innych świadczeń z majątku wspólnego na majątek odrębny lub odwrotnie, albo że częściowy dział spadku nie dotyczy udziału spadkodawcy w majątku wspólnym (por. uchwałę Sądu Najwyższego z 2 marca 1972 roku, III CZP 100/71, OSNC 1972/7-8/129). Odwołać się także należy do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21.10.1998 roku, II CKU 56/98, zgodnie z którym art. 689 k.p.c. zezwala na połączenie w jednym postępowaniu sprawy o dział spadku ze sprawą o zniesienie współwłasności i sprawą o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej. Gdy w skład spadku (...) wchodzi udział w majątku, który był objęty wspólnością małżeńską, i wcześniej nie doszło do przesądzenia ewentualnych zwrotów z tytułu nakładów, wydatków oraz innych świadczeń z majątku wspólnego na majątek odrębny lub odwrotnie (...) połączenie w jednym postępowaniu działu spadku z podziałem majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej jest konieczne. Dopóki bowiem nie nastąpi przesądzenie wspomnianych zwrotów, nie jest możliwe, nieodzowne według art. 684 k.p.c., ustalenie składu i wartości dzielonego spadku. W takim zatem wypadku, oprócz wniosku o dział spadku, niezbędne jest złożenie wniosku o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej (por. art. 567 k.p.c. i art. 45 § 1 k.r.o.). Konieczne jest wreszcie przywołanie stanowiska Sądu Najwyższego, zgodnie z którym rozpoznanie istoty sprawy wymaga prawidłowego zidentyfikowania jej przedmiotu; bez tego zabiegu nie jest możliwe dokonanie oceny żądania pozwu w płaszczyźnie prawa materialnego (por. postanowienie SN z dnia 18.03.2015 roku, I CZ 27/15). W tym przypadku takiej prawidłowej identyfikacji zabrakło, a nie uprawniał do zastosowania pewnych „uproszczeń” fakt dokonania przesunięć majątkowych w drodze umów darowizn dokonanych po otwarciu spadku. Zrozumiałym bowiem jest, że skutek tych darowizn mógł być przez Sąd Rejonowy prawidłowo oceniony dopiero po dokonaniu ustaleń stanu poprzedzającego fakt ich dokonania, najpierw co do składu majątku wspólnego, a następnie składu spadku po S. J..

Skoro Sąd Rejonowy „przeprowadził” postępowanie o dział spadku, to zrozumiałym jest, że powinno się ono toczyć z udziałem wszystkich spadkobierców ustalonych postanowieniem z dnia 1 października 2008 roku wydanym w sprawie I Ns 678/08 Sądu Rejonowego w Kielcach. Tymczasem w rozważanej sprawie, mimo że postępowanie zostało zainicjowane z udziałem tych spadkobierców, to w jego toku Sąd Rejonowy zwolnił dwoje z nich od dalszego udziału w sprawie (por. postanowienie z 2 grudnia 2014 roku – k. 1578). Takie zwolnienie nie powinno mieć miejsca i nie uprawniał do tego wnioski jednego z tych spadkobierców o zwolnienie od dalszego udziału w sprawie. Choć przesunięcia majątkowe jakie nastąpiły po otwarciu spadku aktami notarialnymi z 2009, 2012 i 2014 roku nie zostały ocenione przez Sąd Rejonowy co do ich skutków prawnych dla postępowania działowego, to przyjmując należy, że w odniesieniu do darczyńców, których udziały były wywodzone z nabycia spadku po S. J., nie mogły one uzyskać charakteru zbycia udziałów w spadku po S. J. w rozumieniu art. 1051 k.c. (ze skutkami wynikającymi z art. 1053 k.c.), a jedynie zbycia udziałów w przedmiotach należących do tego spadku w rozumieniu art. 1036 k.c. (ze skutkami w tym przepisie wymienionymi), a zatem nie pozbawiały tych darczyńców przymiotu spadkobiercy S. J.. Z tego powodu zarówno M. B. (2) jak i S. J. powinni brać udział w tym postępowaniu aż do jego zakończenia, skoro Sąd Rejonowy dalej traktował sprawę jako dotyczącą działu spadku po S. J.. Udział S. J. w tym postępowaniu był tym bardziej niezbędny jeśli uwzględnić powołaną wyżej konieczność jednoczesnego przeprowadzenia postępowania o podział majątku wspólnego małżeńskiego.

Samo uzasadnienie zaskarżonego postanowienia zostało sporządzone w taki sposób, że Sąd Rejonowy w istocie nie dokonał ustaleń istotnych dla działu spadku. W ustaleniach faktycznych nie ma bowiem ustaleń w ścisłym tego słowa znaczeniu co do składu spadku, tego czy nieruchomości lub udziały w działkach (...) wyczerpują cały spadek, czy też stanowią tylko jego część. Ustalenia Sądu Rejonowego sprowadzają się do ustalenia treści postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, treści poszczególnych aktów notarialnych, charakteru tych działek w dacie otwarcia spadku i sposobu ich użytkowania, możliwego ich fizycznego podziału, wreszcie sytuacji materialnej niektórych uczestników tego postępowania. Sąd Rejonowy nie ustalił nawet jaki był skład majątku wspólnego małżonków J., a

to powinno być podstawą do dalszych ustaleń co do składu spadku po S. J., wreszcie co do skutków przytoczonych wyżej darowizn dla postępowania działowego (w tym prawidłowości opisanych w nich zbywanych udziałów w nieruchomościach). Skoro do obowiązków Sądu należy ustalenie składu spadku (art. 684 k.p.c.), a sądowy dział spadku powinien co do zasady obejmować cały spadek (art. 1038 § 1 k.c.), to ustalenie to powinno znaleźć odzwierciedlenie w treści postanowienia działowego i jego uzasadnienia, tymczasem w rozważanej sprawie nie zostało to wskazane, samo postanowienie operuje ogólnym sformułowaniem „w drodze działu spadku po S. J. i zniesienia współwłasności”. Nie można tych ustaleń zastępować samymi operacjami rachunkowymi dotyczącymi rozliczeń finansowych pomiędzy wnioskodawczynią i uczestnikami tego postępowania.

Analiza uzasadnienia postanowienia Sądu Rejonowego prowadzi do wniosku, że sposób procedowania przyjęty przez ten Sąd jest najbliższy postępowaniu w sprawie o zniesienie współwłasności, skoro ustalenia swe Sąd oparł na obecnym stanie prawnym przedmiotowych nieruchomości, wynikającym z treści ksiąg wieczystych, przy uwzględnieniu umów darowizn, nie zajmując się ustaleniami istotnymi dla działu spadku i podziału majątku wspólnego. W orzecznictwie dostrzegalny jest problem sposobu dochodzenia swoich praw przez nabywcę udziału w przedmiocie należącym do spadku, który nie był rozstrzygany jednolicie. Pojawiły się w tym zakresie rozbieżności, które jednak dotyczą sytuacji, gdzie sami spadkobiercy nie są zainteresowani przeprowadzeniem postępowania o dział spadku i nie podejmują w tym zakresie inicjatywy, natomiast zainteresowany wyjściem ze współwłasności jest nabywca udziału w przedmiocie należącym do spadku, nie będący jednocześnie spadkobiercą. W nowszym orzecznictwie dotyczącym tej problematyki Sąd Najwyższy przyjmuje, że taki nabywca nie może uruchomić postępowania o dział spadku, może natomiast dochodzić swoich praw w postępowaniu o zniesienie współwłasności (por. postanowienie SN z 20.01.2012 roku, I CSK 297/11; uchwała SN z 21.01.2011 roku, III CZP 118/10, OSNC 2011/9/98). W rozważanej jednak sprawie problem ten nie może być w taki sposób rozstrzygnięty, bowiem wnioskodawczyni, zarówno na etapie wszczęcia tego postępowania, jak i do chwili obecnej, zachowuje przymiot spadkobiercy S. J., będąc jednocześnie nabywcą udziałów w nieruchomościach, w których udział posiadał spadkodawca. Skoro zatem wnioskodawczyni wniosła o dział spadku, jak i podział majątku wspólnego S. i S. J., to postępowanie sądowe nie może być przeprowadzone wyłącznie na gruncie przepisów o zniesieniu współwłasności. Pamiętać również należy, że spadkobiercom nie przysługuje swoboda wyboru pomiędzy działem spadku i innym zdarzeniem zmierzającym do zniesienia współwłasności prawa majątkowego wchodzącego w skład spadku, a tym samym nie ma swobody wyboru pomiędzy działem spadku a zniesieniem współwłasności (por. postanowienie SN z 30.09.2009 roku, V CSK 63/09). Wskazać wreszcie należy, że pomimo wielu wspólnych cech, odpowiedniego stosowania przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych do spadku przypadającego kilku spadkobiercom (art. 1035 k.c.), a nawet możliwości połączenia w jednym postępowaniu działu spadku i zniesienia współwłasności, zniesienie każdego z tych wspólnych praw następuje według odrębnych zasad zarówno merytorycznych, jak i formalnych (zob. z jednej strony art. 210 i n. k.c. oraz art. 617-625 k.p.c. regulujące postępowanie o zniesienie współwłasności z drugiej art. 1038 i n. k.c. oraz art. 680-689 k.p.c. regulujące zasady dotyczące postępowania o dział spadku). Stwierdzenie rozpoznania wniosku z uwzględnieniem zasad dotyczących działu spadku, pomimo iż rzecz mająca ulec podziałowi stanowi współwłasność z innego tytułu niż dziedziczenia może oznaczać nierozpoznanie sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. (tak Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25.04.2014 roku, II CZ 7/14).

W zakresie podziału działki (...) zdaniem Sądu Okręgowego, skoro podział tej działki nastąpił w drodze orzeczenia sądowego, zaś zaewidencjonowana mapa geodezyjna stanowi jedynie projekt tego podziału, to dla przejrzystości obrazu Sąd Rejonowy powinien najpierw wydać orzeczenie o podziale tej działki a dopiero w kolejnym punkcie dokonać przydzielenia poszczególnych powstałych z tego podziału działek na rzecz osób zainteresowanych ich otrzymaniem. W rozważanej sprawie taki podział nastąpił, ale od razu poprzez przyznanie poszczególnych działek, co może okazać się nieczytelne. Przepis art. 96 ustawy o gospodarce nieruchomościami kwestię podziału traktuje bowiem w oderwaniu od późniejszych losów nowo utworzonych przez ten podział działek, również w postępowaniu sądowym mogą się zdarzyć sytuacje, w których taki podział w sprawie o dział spadku czy zniesienie współwłasności nie zmieni układu własnościowego co do niektórych z nowych działek (które pozostaną we współwłasności), czy też dojdzie do zarządzania ich sprzedaży licytacyjnej. Przepis ten posługuje się sformułowaniem „o podziale nieruchomości orzeka sąd”, traktując takie orzeczenie Sądu jako stanowiące podstawę do dokonania wpisów w księdze wieczystej oraz w

katastrze nieruchomości. W rozważanej sprawie ta czytelność procedowania o podziale jest tym bardziej istotna, że pojawił się w niej problem, nie rozważony szerzej przez Sąd Rejonowy, co do skutków tego „narzuconego” przez miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sposobu podziału z wydzieleniem działek czy to pod urządzenie nowych dróg publicznych, czy to dla dołączenia do dróg publicznych już istniejących. Zwracał na to uwagę geodeta J. K.w opinii z dnia 8 czerwca 2014 roku, wskazując, że co do działek (...)ma zastosowanie art. 98 ustawy o gospodarce nieruchomościami (k 1405). Przepis art. 98 ust. 1 tej ustawy odwołuje się nie tylko do ostatecznej decyzji zatwierdzającej podział, ale i do prawomocności orzeczenia o podziale, choć wymaga dokonania takiego podziału na wniosek właściciela. Zagadnienie to, jako należące do prawa materialnego, powinno być przez Sąd Rejonowy rozważone, zwłaszcza wobec wyraźnego powołania się przez biegłego geodetę na wynikający z tego przepisu skutek przejścia własności wydzielanych działek na podmiot publiczny, jak również z tego powodu, że działaniem tej ustawy objęte są nie tylko drogi istniejące, lecz także drogi dopiero planowane (tak Sąd Najwyższy w wyroku z 11 lipca 2012 roku, II CSK 709/11).

Rację ma skarżący, że Sąd Rejonowy wbrew jego woli przyznał mu nie działkę(...), tylko działki (...), których nie chciał otrzymać. Utrwalone jest stanowisko, że w sprawach działowych sąd nie może wbrew woli uczestnika przyznać mu prawa majątkowego i zasądzić od niego na rzecz innego uczestnika spłatę lub dopłatę. Powody sprzeciwu uczestnika są prawnie irrelevantne. Również względ na zasady współzycia społecznego i interesy uczestników nie uzasadnia orzekania w taki sposób o podziale (por. postanowienie SN z 14.11.2012 roku, II CSK 187/12 dotyczące podziału majątku wspólnego, ale zachowujące aktualność także do innych postępowań „działowych”).

Powyższe okoliczności spowodowały konieczność uchylenia zaskarżonego postanowienia w całości i przekazania sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego. Mimo tego, że przedmiotem zaskarżenia została objęta część postanowienia Sądu Rejonowego, uchylenie do ponownego rozpoznania musiało dotyczyć całej sprawy i całego postanowienia. Nie rozpoznanie istoty sprawy dotyczy bowiem całej sprawy, a nie poszczególnych punktów zaskarżonego postanowienia. Sprawy działowe stanowią jedną całość w tym sensie, że wydane w nich rozstrzygnięcia są w zasadzie wzajemnie zależne i uwarunkowane (tzw. integralność orzeczeń działowych). Taki nierozzerwalny związek zachodzi zwłaszcza pomiędzy rozstrzygnięciami o sposobie podziału oraz o spłatach lub dopłatach, a wadliwość jednego z nich skutkuje koniecznością uchylenia orzeczenia działowego w całości. Jedynie wyjątkowo, gdy zaskarżona część postanowienia działowego nie ma wpływu na rozstrzygnięcie o samym działale, a więc nie jest nierozzerwalnie związana z pozostałymi, możliwe jest rozpoznanie sprawy w tym zakresie (tak Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 14.01.2015 roku, II CZ 82/14).

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy prawidłowo zidentyfikuje przedmiot tego postępowania jako sprawy o podział majątku wspólnego S.i S. J., o dział spadku po S. J.i zniesienie współwłasności i przeprowadzi postępowanie z udziałem wszystkich spadkobierców S. J.. Konieczne jest zatem ponowne wezwanie do udziału w tej sprawie S. J.i M. B. (2). Sąd Rejonowy dokona jednoznacznych ustaleń najpierw co do składu majątku wspólnego i składu spadku po S. J., a następnie oceni skutki umów darowizn dla postępowania „działowego”, którym da wyraz w treści uzasadnienia orzeczenia, jeśli takie uzasadnienie zostanie sporządzone. W razie dokonywania fizycznego podziału działki (...)Sąd Rejonowy oceni skutek dokonywanego podziału w odniesieniu do regulacji art. 98 ust. 1 ustawy o gospodarce nieruchomościami. Sąd Rejonowy będzie miał również na uwadze brak możliwości przyznawania uczestnikom tego postępowania działek w naturze wbrew ich woli. Sąd Rejonowy w dalszym postępowaniu powinien kierować się wolą wszystkich uczestników tego postępowania aby podział nastąpił poprzez podział w naturze na tyle, na ile jest on możliwy, tak aby uniknąć lub maksymalnie ograniczyć konieczności dokonywania rozliczeń finansowych w postaci spłat i dopłat. W przypadku orzekania o opuszczeniu przez skarżącego działki numer(...)Sąd Rejonowy będzie miał na uwadze, że gdyby dalej aktualny był taki sposób rozliczenia udziału uczestnika w tej działce, że przypadłałaby mu z tego tytułu spłata, to termin jej uiszczenia nie powinien tak znacząco odbiegać od terminu opuszczenia przez niego tej nieruchomości, bowiem oczekiwanie opróżnienia przez niego tej nieruchomości w terminie 1 miesiąca a dokonanie spłaty w terminie 1 roku, uwzględniając obecną sytuację materialną i życiową uczestnika, nie wydaje się racjonalne. Wobec przyczyn uchylenia zaskarżonego orzeczenia

brak było podstaw do końcowego rozstrzygnięcia o wnioskach dowodowych zawartych w apelacji (strona 7 i 8). W zakresie wniosku dowodowego o powołanie innego biegłego z zakresu szacowania nieruchomości wskazać należy, że dotychczasowa argumentacja uczestnika w tym przedmiocie, w ocenie Sądu Okręgowego, nie jest wystarczająca dla dopuszczenia dowodu z opinii innego biegłego. Oczekiwanie przez uczestnika, że poczynione przez niego nakłady, wykonane „koronkową robotą”, będą w ten sposób rozliczone, nie jest uzasadnione, bowiem rynkowa metoda szacowania nakładów odnosi ich wartość do wartości całej nieruchomości, a nakład z chwili jego rozliczenia nie jest utożsamiany z rzeczywistym wydatkiem poniesionym na jego dokonanie. Również zarzuty dotyczące nie uwzględnienia zróżnicowanego charakteru działek powstałych z podziału działki (...) nie są uzasadnione, skoro z opinii biegłego E. F. wynika, że dokonał stosownego rozróżnienia atrakcyjności poszczególnych działek (czy grup działek), co wpłynęło na różne ich ceny w odniesieniu do jednego metra kwadratowego (przez zastosowanie różnej wartości współczynników korygujących), choć zauważyć należy, że zabrakło tu szczegółowej wyceny działki (...) (por. k. 1679 dot. wyceny działek przeznaczonych pod drogi), zaś powierzchnia działki (...) przyjęta przez biegłego różni się od jej końcowej powierzchni zgodnie z zaewidencjonowanym projektem podziału. Kwestia nagrywania przebiegu rozpraw, podnoszona przez uczestnika w apelacji, została wyjaśniona pismem informatykiem Sądu Rejonowego w Kielcach z dnia 16.03.2015 roku (por. zapytanie k. 1834, odpowiedź k. 1861). W oparciu o jego treść należy przyjąć, że nie jest możliwe odtworzenie nagrania z przebiegu tych rozpraw, mimo odnotowania w protokole rozpraw, że ten przebieg był nagrywany. Nie oznacza to jednak konieczności „powtórzenia” tych rozpraw, jak tego oczekuje uczestnik, ani konieczności ponownego przesłuchania biegłych, którzy składali na tych rozprawach ustne wyjaśnienia do opinii.

Z tych przyczyn Sąd Okręgowy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

SSO Teresa Kołbuc SSO Teresa Strojnowska SSR (del.) Hubert Wicik